

2. Vzdělání a vzdělávání

Více žen než mužů studuje vysoké školy a jsou držitelkami vysokoškolského titulu. Ženy vysokoškolačky studují více humanitní obory a muži převážně míří na studia technických oborů. U mužů přetrvává jako nejvíce převažující střední vzdělání bez maturity. Na školách všech úrovní nadále vládne vysoká feminizace učitelského sboru.

„Má-li se člověk stát člověkem, musí se vzdělat.“ Takto výstižně náš učitel národů Jan Amos Komenský popsal důležitost vzdělávání v životě člověka. Následující kapitola se pokouší postihnout strukturu formálního vzdělání a vzdělávání mužů a žen v Plzeňském kraji. Zdrojem dat jsou jak šetření pracovních sil prováděné ČSÚ, tak i data Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Vzdělávání je proces, který podporuje a napomáhá učení. V češtině se v návaznosti na mezinárodně obvyklé vymezení pojmů zpravidla odlišuje formální a neformální vzdělávání jako záměrné, strukturované a organizované aktivity od informálního učení, které organizovanou formu, strukturu a leckdy i záměr postrádá.

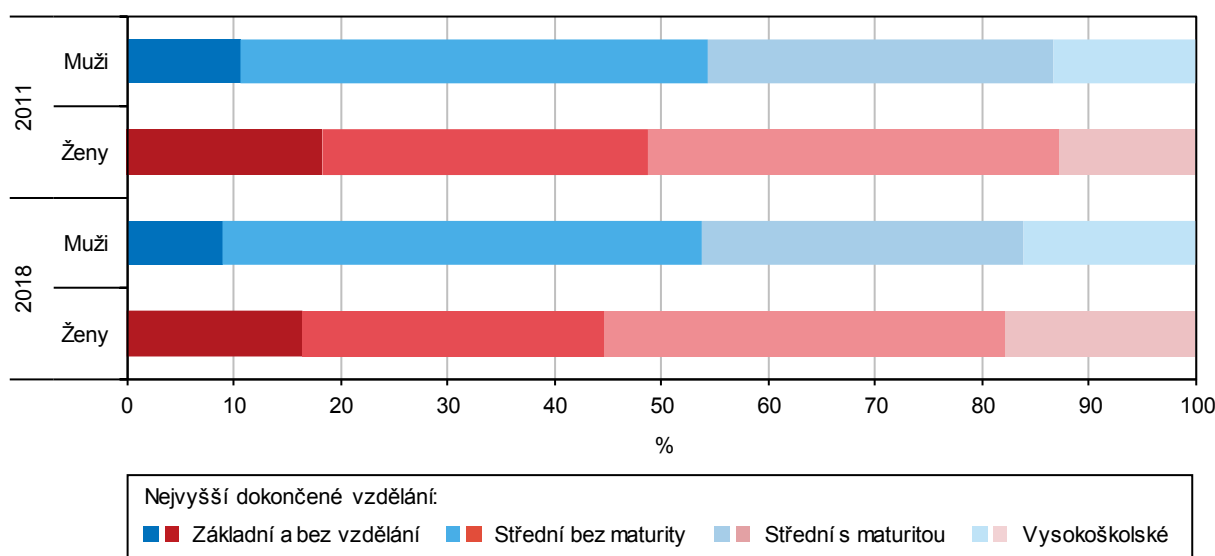
V protikladu ke vzdělávání je **vzdělání** obvykle chápáno nikoli jako proces, nýbrž jako stav, k němuž vzdělávání vede. V tomto pojetí lze vzdělání chápat buď jako souhrn osvojených znalostí, dovedností a schopností jednotlivého člověka, nebo úžeji jako formální uznání výsledků učení (stupeň vzdělání, v anglofonním světě se tomuto užšímu vymezení blíží pojem kvalifikace). Teorií vzdělávání se zabývá pedagogika a didaktika, které v různých podobách zkoumají formy, postupy a cíle výuky a učení.

Vzdělání

Kvalita vzdělání mužů a žen významně ovlivňuje ekonomiku regionu, ve kterém žijí a pozitivně působí při hledání pracovního uplatnění a aktivitách v rámci volného času. Proto může mít vzdělanost i vliv na míru nezaměstnanosti a vytvořený hrubý domácí produkt v regionu.

Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle pohlaví a vzdělání v Plzeňském kraji

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil

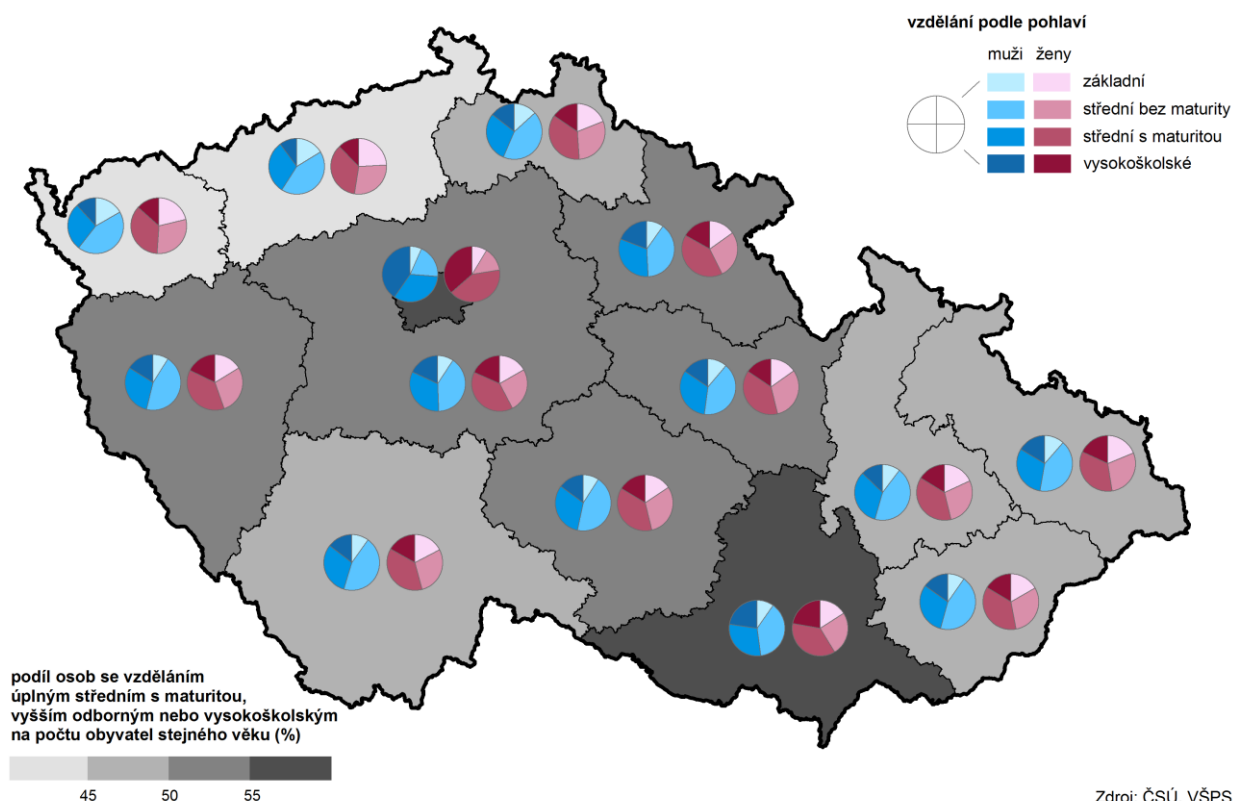

Celkem v populaci je více žen pouze se **základním** nebo **bez vzdělání** než je tomu u mužů. Naopak v roce 2018 je již více **vysokoškolsky** vzdělaných žen než mužů. Obdobně je tomu i u **středního** vzdělání s maturitou, kde je podíl žen mnohem vyšší než podíl mužů. U obou pohlaví došlo v roce 2018 oproti roku

2011 ke snížení podílu středoškolsky vzdělaných osob s maturitou. Obecně lze říci, že došlo k posunu k vyšší úrovni vzdělání.

Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle pohlaví, vzdělání a krajů v roce 2018

Porovnáme-li **vzdělanostní úroveň** v jednotlivých krajích s výší regionálního HDP, pak nejvyšší nově vytvořenou hodnotu vykazují ty kraje, které mají nejvzdělanější populaci (Hl. město Praha, Jihomoravský kraj). Naopak nejnižšího HDP pak kraje s nižší úrovní vzdělání (Karlovarský kraj, Ústecký kraj).

Vzdělávání

Výrazný vliv na kvalitu procesu vzdělávání má **osobnost učitele** a vytvořené **podmínky** pro vlastní výuku včetně celospolečenského významu povolání učitele.

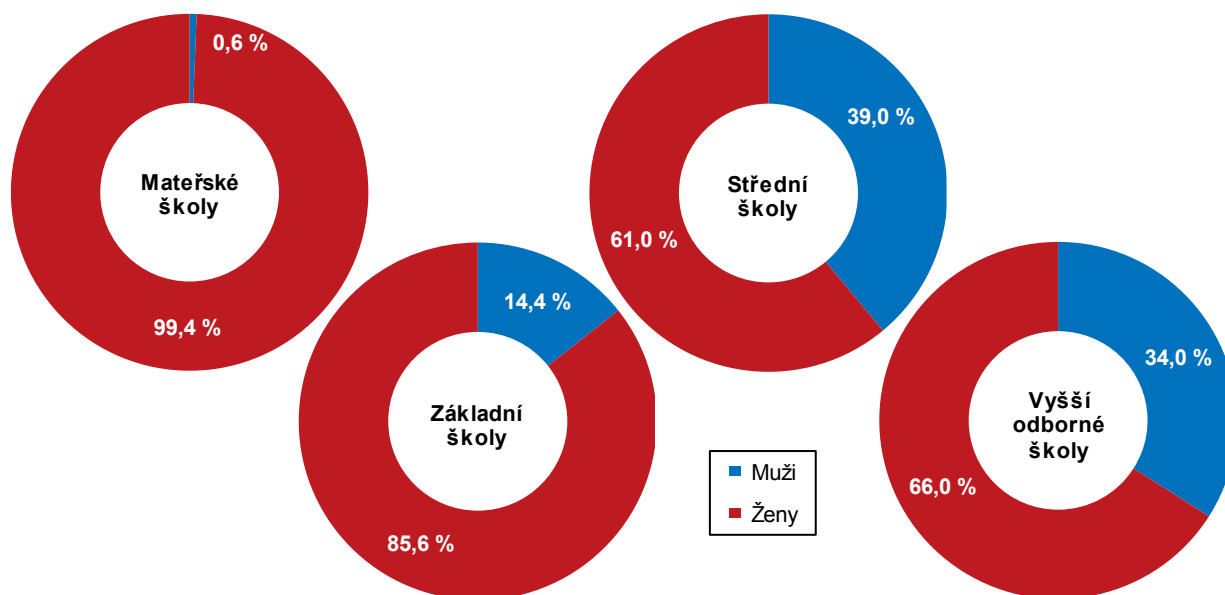
Obecně lze konstatovat vyšší úroveň **feminizace učitelského sboru**, čím je nižší stupeň škol. Ženy mají zřejmě blíže k povolání pedagogického pracovníka, kdy nezanedbatelnou roli hraje rozložení pracovní doby a volno v období prázdnin, což je zejména pro ženy pečující o malé děti velká výhoda. Naopak nižší podíl mužů ve školství je ovlivněn zejména nižší úrovní platů. Absolventi pedagogických oborů po nástupu do praxe často zjišťují, že mimo školství mohou najít lépe placenou práci. I to ovlivňuje strukturu pedagogických pracovníků na našich školách.

V **mateřských školách** prakticky muže v pozici učitele nenajdeme. Podíl učitelů-mužů se zde pohybuje dlouhodobě pod jedním procentem. Na **základních školách** tvoří ženy naprostou většinu v učitelských sborech, podíl mužů-učitelů byl ve školním roce 2018/2019 pouze 14,4 %.

Na **středních školách, konzervatořích a vyšších odborných školách** učí muži již v daleko větší míře, v roce 2018 tvořili přibližně třetinu učitelských sborů (34, respektive 39 %).

Učitelé podle pohlaví a druhu školy v Plzeňském kraji ve školním roce 2018/19

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Základní škola

Základní škola v České republice označuje všeobecně vzdělávací školu, v níž děti zahajují povinnou školní docházku po dosažení věku 6 let. V současnosti má 9 ročníků, které jsou rozděleny na dva mezinárodně uznávané na sebe navazující stupně - 1. stupeň tvoří 1. až 5. ročník a je mezinárodně označován jako primární vzdělání a 2. stupeň tvoří 6. až 9. ročník, který je nejnižším stupněm vzdělání mezinárodně označovaným jako nižší sekundární. Na prvním stupni většinou vyučuje všechny předměty jeden učitel, na druhém stupni učí různé předměty různí učitelé s příslušnou aprobací. Obecným cílem základní školy je poskytovat žákům takové základy všeobecného vzdělání, které je připraví pro vstup do různých typů středních škol.

Základní školy

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Žáci celkem	42 457	43 369	44 658	46 307	47 924	49 438	50 550	51 237
z toho dívky (%)	48,5	48,6	48,7	48,8	48,8	48,8	48,8	48,9
Žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku na ZŠ	4 053	4 095	4 234	4 160	4 349	4 352	4 474	.
z toho dívky (%)	47,2	48,2	47,8	48,1	48,6	48,5	48,6	.
Žáci, kteří přešli do středních škol ¹⁾	606	590	584	579	640	602	613	.
z toho dívky (%)	54,8	52,7	51,5	56,1	56,3	54,5	55,8	.
Učitelé²⁾	3 112	3 105	3 149	3 194	3 252	3 322	3 401	3 446
z toho ženy (%)	85,0	85,1	85,3	85,9	85,7	85,9	85,9	85,6

¹⁾ v plnění povinné školní docházky pokračují v nižších ročnících oborů víceletých gymnázií a oboru tanec 8letých konzervatořů

²⁾ přepočtení na plně zaměstnané

Počet žáků na základních školách se dlouhodobě zvyšuje. Ve školním roce 2011/12 docházelo do základních škol celkem o 20,7 % méně žáků než v roce 2018/19. Dívky z tohoto počtu tvoří stabilní část kolem 48,8 %. Více dívek než chlapců pak přechází do středních škol. Ve školním roce 2017/18 přešlo ze základní školy do středních škol (gymnázií) 613 žáků, kteří zde pokračují v plnění povinné školní docházky,

z toho 55,8 % dívek. **Feminizace učitelského sboru** se nadále udržuje na vysoké úrovni, neboť ve školním roce 2018/19 učitelky tvořily 85,6 % z učitelského sboru. Ve školním roce 2011/12 byl tento podíl 85,0 %.

Střední škola

Střední škola bývá také označována jako sekundární škola a v některých zemích tvoří součást povinného vzdělávání. V České republice většinou následuje střední škola po 9. třídě základní školy. Střední škola trvá obvykle 2 až 4 roky podle svého zaměření a výsledné kvalifikace studentů. Školská soustava obsahuje i zvláštní, víceleté střední školy - osmiletá gymnázia, do kterých přecházejí žáci zpravidla po 5. třídě nebo i po 7. třídě základní školy. Střední školy v Česku poskytují buď všeobecné střední vzdělání, nebo odborné střední vzdělání. Všeobecné střední vzdělání zajišťují na úrovni úplného středního vzdělání gymnázia. Odborné střední vzdělání zajišťují buď střední odborná učiliště, nebo střední odborné školy. Střední odborná škola má charakter konečné etapy vzdělávání (absolventi přecházejí rovnou na trh práce) nebo absolvent má možnost po složení maturitní zkoušky ucházet se o studium na vyšší odborné či vysoké škole.

Střední školy

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Žáci celkem	25 362	23 669	22 657	22 088	21 749	21 930	22 059	21 990
z toho dívky (%)	48,6	49,0	48,8	48,9	48,8	49,1	49,6	49,7
Podíl dívek na počtu žáků podle druhu vzdělávání (%)								
střední vzdělávání	31,9	49,2	60,0	60,6	45,2	47,0	43,1	29,4
střední vzdělávání s výučním listem ¹⁾	32,3	33,3	35,1	35,5	36,2	35,7	35,2	34,8
střední vzdělávání s maturitní zkouškou (všeobecné)	57,3	57,1	56,0	55,8	55,9	56,4	56,3	57,3
střední vzdělávání s maturitní zkouškou (odborné) ¹⁾	52,5	52,5	52,3	52,2	51,8	52,2	52,6	52,6
nástavbové studium	46,2	47,0	44,9	46,3	45,5	44,6	45,8	44,3
Absolventi	5 313	5 002	4 639	4 050	3 881	3 844	3 988	.
z toho dívky (%)	45,8	49,4	48,6	47,3	47,2	46,5	47,2	.
Učitelé²⁾	2 145	2 048	1 984	1 923	1 908	1 908	1 918	1 921
z toho ženy (%)	60,1	60,8	61,5	60,9	61,7	61,2	61,8	61,0

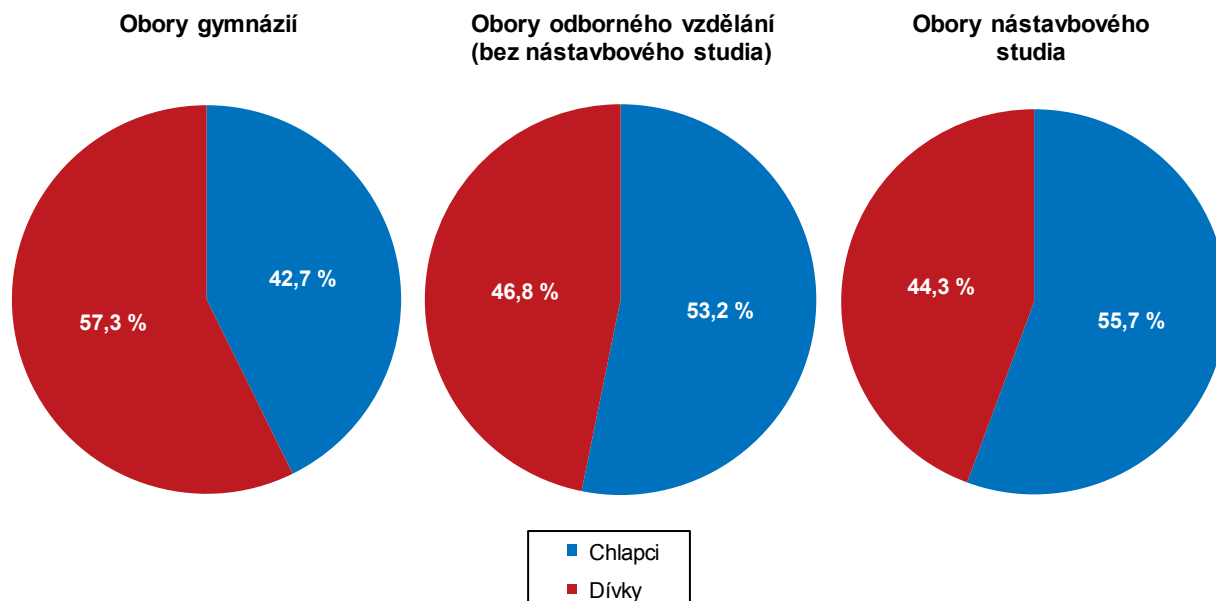
¹⁾ včetně zkráceného studia

²⁾ přepočtení na plně zaměstnané

Střední vzdělávání se dělí do tří kategorií podle dosahovaných stupňů vzdělání. V roce 2018 v kategorii středního vzdělání **nematuritního bez výučního listu** tvořily dívky 29,4 % z celkového počtu žáků. Nejvíce dívky studují kategorie maturitních oborů, kde tvoří v případě **všeobecné maturity** 57,3 % z počtu žáků daného typu škol a v případech **maturitní zkoušky odborné** pak 52,6 % z celkového počtu žáků. Od školního roku 2011/12 poklesl počet žáků na středních školách o 13,3 %. Dívky studují i kategorii středních škol s výučním listem, kde tvoří 34,8 % žáků. Podíl dívek na počtu žáků na středních školách v oborech s maturitou a v oborech s výučním listem je dlouhodobě konstantní. V porovnání počtu dívek na celkovém počtu žáků se kraj nijak nevychyluje od celorepublikového průměru.

Žáci středních škol podle pohlaví a oboru vzdělání v Plzeňském kraji ve školním roce 2018/19

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Vyšší odborné školy

Vyšší odborná škola (VOŠ) je samostatným typem studia, který existuje od roku 1990. Vzorem pro zavedení tohoto typu škol byly podobné školy v zahraničí, které zde již existovaly řadu let, a které mají své pevné místo v systému vzdělávací soustavy. Vyšší odborné školy jsou u nás velmi často přidruženy ke středním školám a jsou zřizovány Krajskými úřady. Nabízejí obvykle prakticky orientované studium. Délka studia záleží také na tom, zda studujete v denní formě studia nebo dálkové, která je obvykle o něco delší.

Vyšší odborné školy

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Studenti celkem	1 603	1 546	1 585	1 553	1 542	1 366	1 270	1 252
z toho ženy (%)	76,5	73,6	72,9	74,1	73,7	69,6	68,4	67,3
Absolventi	396	334	352	343	363	334	289	.
z toho ženy (%)	86,1	77,2	75,9	75,5	81,5	72,8	75,4	.
Podíl žen na absolventech vybraných skupin oborů vzdělání KKO V (%)								
39 speciální a interdisciplinární obory	68,8	84,8	71,4	53,3	85,0	60,7	72,2	.
53 zdravotnictví	96,5	94,3	84,8	81,1	89,1	82,1	77,0	.
63 ekonomika a administrativa	91,4	87,5	75,4	82,4	97,1	93,9	74,0	.
68 právo, právní a veřejnosprávní činnost	54,5	47,7	48,3	73,9	69,0	43,8	56,0	.
75 pedagogika, učitelství a sociální péče	96,2	85,7	88,5	89,7	89,2	92,5	100,0	.
Učitelé¹⁾	82	84	80	106	82	76	71	77
z toho ženy (%)	67,8	68,7	69,2	69,4	67,7	65,8	68,3	66,0

¹⁾ přepočtení na plně zaměstnané

U VOŠ rozeznáváme rozdílnou formu vlastnictví, existují VOŠ veřejné, soukromé a také církevní. Ve školním roce 2018/2019 studovalo **na VOŠ v Plzeňském kraji celkem 1 252 studentů**, ale dlouhodobě jejich počty klesají. Ne všichni studenti VOŠ dokončí. Někteří z nich po prvním ročníku přejdou na VŠ, někteří se

nepřipravují dostatečně na výuku a neuspějí u zkoušek. Někteří se mohou dostat do obtížných rodinných nebo osobních situací a rozhodnou se nastoupit do zaměstnání z finančních důvodů nebo zjistí, že je daný obor vůbec nebaví a nechtěli by podobnou profesi v daném oboru vykonávat. Studenti totiž často volí VOŠ jako alternativu toho, že nebyli přijati na vysokou školu. Mnozí chtějí VOŠ studovat proto, aby získali lepší praktické odborné dovednosti a znalosti, a měli po studiu lepší pozici na trhu práce při získávání zaměstnání. Z genderového hlediska tvoří dívky v probíhajícím školním roce 67,3 % z celkového počtu studentů VOŠ, absolventek ve školním roce 2017/2018 bylo 75,4 %. Z uvedeného je patrné, že studium nedokončí spíše chlapci než dívky. Nejvíce dívky studují zdravotnictví, kde je jich dlouhodobě kolem 96 %. V učitelském sboru již není tak výrazná převaha žen jako u základních škol.

Vysoké školy

V posledních deseti letech se počet vysokoškoláků dynamicky vyvíjel. Od roku 2011, kdy počet **vysokoškolských studentů** dosáhl v kraji 16 tisíc, klesl jejich počet o více než třetinu. V roce 2018 studovalo na vysokých školách v kraji více než 11 tisíc studentů. Jejich počet však dlouhodobě poměrně výrazně klesá.

Ve vzdělávání v dnešní společnosti je terciární vzdělání chápáno jako samozřejmost. Na současnou masovou nabídku studia na VŠ navazují též lehčí nebo úplně odstraněná vstupní kritéria do **vysokoškolského vzdělávání**. Společnou podmínkou je pouze složená maturita. Pro masové a univerzální vzdělávání se stává vstupenkou samotný zájem o studium. Počtu studentů se také přizpůsobuje obsah terciárního vzdělávání. V minulosti sloužilo vysokoškolské vzdělávání k přípravě na úzkou skupinu povolání, např. pro inženýry, pedagogy, právníky, lékaře, filozofy, teology. V současné době univerzálního vzdělávání vyučují soukromé vysoké školy velké množství humanitních oborů. Technické vysoké školství zůstává plně v režii veřejných vysokých škol, neboť náklady na vzdělávání v technických oborech jsou vysoké. Aby bylo možné pracovat s tak vysokým počtem studentů, musela se upravit také forma výuky. Univerzální vzdělávání charakterizuje převaha přednášek a důraz na samostudium.

Největší **univerzitou** v ČR je Univerzita Karlova v Praze s jejími 17 fakultami, dále Masarykova Univerzita v Brně a následují další čtyři vysoké školy Univerzita Palackého v Olomouci, České vysoké učení technické v Praze, Vysoké učení technické v Brně a Česká zemědělská univerzita v Praze. V **Plzeňském kraji** působí především veřejná Západočeská univerzita, ale také pobočky veřejných a soukromých univerzit (v Plzni a Klatovech). Ze zmiňovaných **11 tisíc studentů** v kraji je 57,6 % žen. U doktorských studijních programů převažují studenti-muži. Ženy studují více než muži jak v prezenčním, tak i v distančním a kombinovaném studiu.

Veřejné a soukromé vysoké školy - studenti a absolventi státního občanství ČR¹⁾

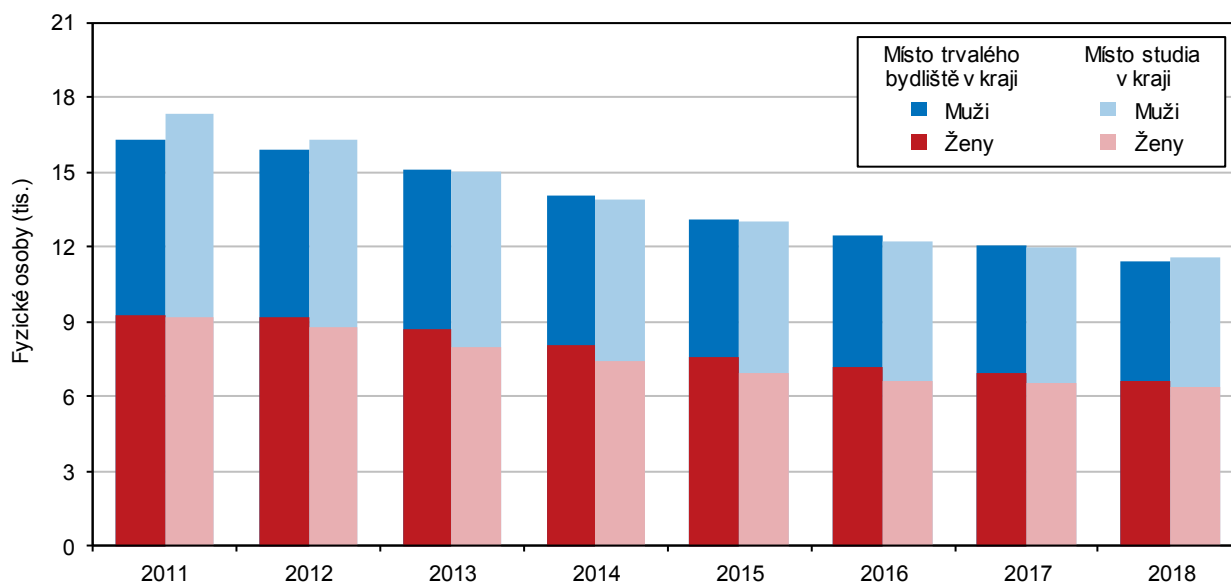
Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Studenti se státním občanstvím ČR	16 280	15 916	15 087	14 037	13 079	12 418	12 019	11 431
v tom podle typu studijního programu								
bakalářský	10 188	9 868	9 221	8 436	7 853	7 357	6 995	6 733
magisterský	1 594	1 479	1 376	1 335	1 219	1 167	1 229	1 217
magisterský navazující	3 634	3 732	3 647	3 442	3 163	3 068	3 000	2 754
doktorský	1 021	985	996	976	952	937	892	822
v tom podle formy studia								
prezenční	12 191	11 803	11 356	10 531	9 840	9 235	8 977	8 767
distanční a kombinované	4 195	4 223	3 840	3 613	3 318	3 270	3 112	2 734
Absolventi se státním občanstvím ČR	3 930	3 872	3 792	3 779	3 517	3 281	2 989	2 895
	z toho ženy (%)							
Studentky se státním občanstvím ČR	57,0	57,7	57,6	57,6	57,7	58,0	57,8	57,6
v tom podle typu studijního programu								
bakalářský	56,7	56,7	57,3	57,4	57,7	58,0	57,1	56,9
magisterský	70,3	72,4	70,3	69,7	68,7	68,9	68,4	68,6
magisterský navazující	57,7	59,6	59,0	58,5	58,2	59,3	60,1	59,3
doktorský	38,3	37,7	38,1	40,3	41,9	41,3	41,5	41,7
v tom podle formy studia								
prezenční	57,4	57,3	57,4	57,1	57,2	57,8	57,4	57,1
distanční a kombinované	56,1	58,9	58,3	59,1	59,3	58,9	59,2	59,4
Absolventky se státním občanstvím ČR	62,9	61,8	61,8	63,4	62,4	62,5	62,5	61,9

¹⁾ s místem trvalého bydliště v kraji; ve fyzických osobách, tj. každý je uveden jen jednou, celkový počet tak nemusí souhlasit se součty za jednotlivé typy studijních programů nebo formy studia

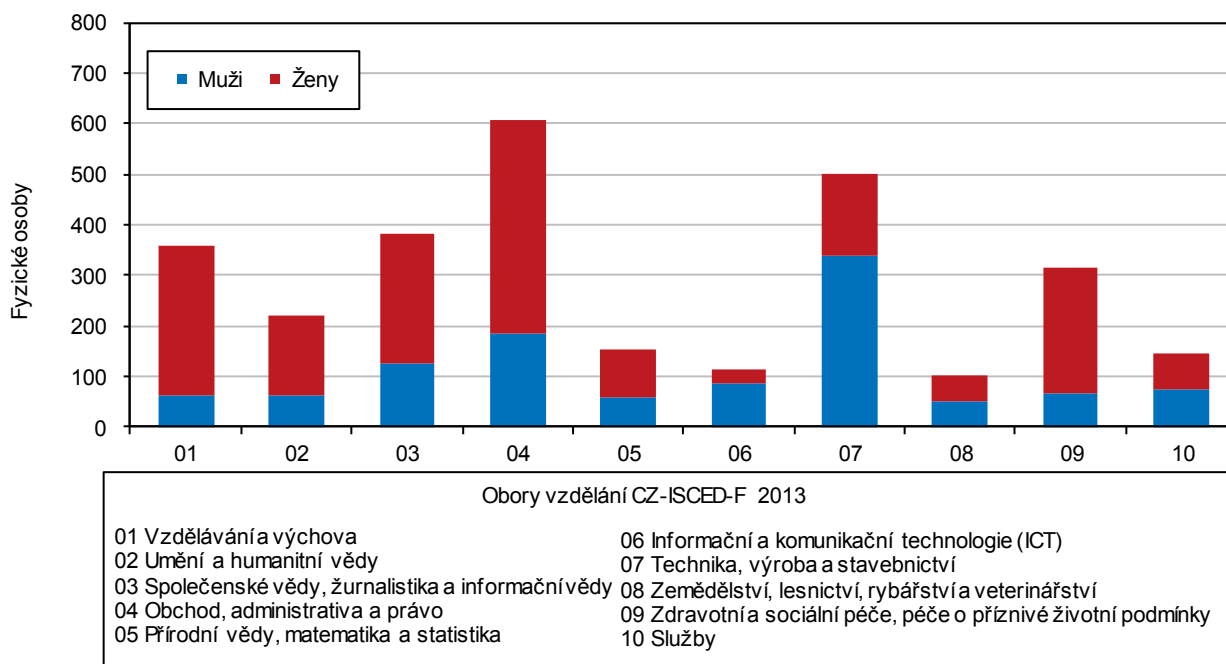
Studenti veřejných a soukromých VŠ se státním občanstvím ČR podle pohlaví - Plzeňský kraj

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Absolventi se státním občanstvím ČR veřejných a soukromých vysokých škol podle pohlaví a oborů vzdělání s trvalým bydlištěm v Plzeňském kraji v roce 2018

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Pokles počtu studentů na VŠ kopíruje demografický vývoj. Více než polovina studentek s bydlištěm v kraji si vybrala ke studiu i vysokou školu umístěnou v Plzeňském kraji. Nejnižší zastoupení mají ženy na technických oborech. Naopak nejvyšší **zastoupení dívek-studentek** vykazují obory vzdělání, výchovy, zdravotní a sociální péče a péče o příznivé životní podmínky. Studentek zde působí mezi 70 % a 79 %. Oblíbené pro studentky jsou též obory obchodu, administrativy a práva, kde studuje 69,6 % dívek.

Chlapci-studenti převažují pouze u technických oborů a přibližně stejný je počet studentů a studentek u oborů zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství.